

sempel, når man som Martin Rømer bliver nedstemt i sit forretningsudvalg på et vitalt spørgsmål, nemlig skitsen til den endelige overenskomstløsning, som man selv har godkendt? Går man af som formand? Nej, man går tilbage sine medforhandlere i de andre organisationer og får dem til at indkalde til et møde, hvor det via en afstemning bliver konstateret, at lærerne står mutters alene med deres afvisning af forligsskitsen. Derefter går man tilbage til sit forretningsudvalg, og spørger dem, om de tør tage ansvaret for, at det hele falder på gulvet. Sidste manøvre er en afstemning i forretningsudvalget, der nu viser et klart flertal for at acceptere forligsskitsen. Sådan banker man sit bagland på plads!

Flemming Ibsen
Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning
Aalborg Universitetscenter

Mikael Gilljam, *Svenska folket och löntagarfönderna*, Lund: Studentlitteratur, 1988, 267 s.

I langt højere grad end herhjemme har spørgsmålet om økonomisk demokrati og lønmodtagerfonde været et varmt politisk emne i Sverige. I ti år, fra det første forslag i 1975 og til og med valgkampen op til rigsdagsvalget i 1985, var ØD på den politiske dagsorden og blev, med det svenske erhvervslivs anti-ØD-kampagne og de borgerlige svenske partiers anti-ØD-valgkamp i 1982, et af de største strids-spørgsmål i nyere svensk politik.

På trods af, at fagbevægelsens og det svenske socialdemokratis (SAP) ØD-tanker og -forslag gennemgik en kraftig revision fra det oprindelige Meidner-forslag, der indeholdt klare demokratiske komponenter i form af lønmodtagerindflydelse og -medbestemmelse, til det lovforslag om fem regionale fonde, der blev vedtaget af regeringspartiet alene i 1983 med det formål at tilføre erhvervslivet risikovillig kapital, lykkedes det ikke SAP at opnå megen lydhørhed for sine idéer. Den borgerlige modstand mod enhver form for lønmodtagerfonde var, efter en første afventende tøven, massiv og syntes at tiltage, jo mere SAP reviderede det oprindelige forslag. Der er ingen tvivl om, at det lykkedes for modstanderne af lønmodtagerfondene at vinde slaget om opinionen; der var i kulminationsfasen under valgkampen i 1982 og op til fondslovens vedtagelse i 1983 et klart flertal i den svenske befolkning imod fonde, et flertal, der også omfattede mange SAP-vælgere og LO-medlemmer. Kampagnen mod ØD-fondene blev imidlertid også ført massivt. Det skønnes, at svensk erhvervsliv brugte flere ressourcer til denne kampagne end alle borgerlige svenske partier tilsammen i hele valgkampen i 1982, og de førende svenske dagblade levned modstandersynspunkterne megen opmærksomhed. Alt i alt skønnes ØD-spørgsmålet at have forstærket polariseringen mellem venstre og højre i svensk politik og at have skadet SAP og svensk fagbevægelse.

Det er lønmodtagerfondsspørgsmålets virkninger på det svenske politiske klima, Mikael Gilljam har sat sig som mål at undersøge, eller nærmere: det sven-

sempel, når man som Martin Rømer bliver nedstemt i sit forretningsudvalg på et vitalt spørgsmål, nemlig skitsen til den endelige overenskomstløsning, som man selv har godkendt? Går man af som formand? Nej, man går tilbage sine medforhandlere i de andre organisationer og får dem til at indkalde til et møde, hvor det via en afstemning bliver konstateret, at lærerne står mutters alene med deres afvisning af forligsskitsen. Derefter går man tilbage til sit forretningsudvalg, og spørger dem, om de tør tage ansvaret for, at det hele falder på gulvet. Sidste manøvre er en afstemning i forretningsudvalget, der nu viser et klart flertal for at acceptere forligsskitsen. Sådan banker man sit bagland på plads!

Flemming Ibsen
Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning
Aalborg Universitetscenter

Mikael Gilljam, *Svenska folket och löntagarfönderna*, Lund: Studentlitteratur, 1988, 267 s.

I langt højere grad end herhjemme har spørgsmålet om økonomisk demokrati og lønmodtagerfonde været et varmt politisk emne i Sverige. I ti år, fra det første forslag i 1975 og til og med valgkampen op til rigsdagsvalget i 1985, var ØD på den politiske dagsorden og blev, med det svenske erhvervslivs anti-ØD-kampagne og de borgerlige svenske partiers anti-ØD-valgkamp i 1982, et af de største strids spørgsmål i nyere svensk politik.

På trods af, at fagbevægelsens og det svenske socialdemokratis (SAP) ØD-tanker og -forslag gennemgik en kraftig revision fra det oprindelige Meidner-forslag, der indeholdt klare demokratiske komponenter i form af lønmodtagerindflydelse og -medbestemmelse, til det lovforslag om fem regionale fonde, der blev vedtaget af regeringspartiet alene i 1983 med det formål at tilføre erhvervslivet risikovillig kapital, lykkedes det ikke SAP at opnå megen lydhørhed for sine idéer. Den borgerlige modstand mod enhver form for lønmodtagerfonde var, efter en første afventende tøven, massiv og syntes at tiltage, jo mere SAP reviderede det oprindelige forslag. Der er ingen tvivl om, at det lykkedes for modstanderne af lønmodtagerfondene at vinde slaget om opinionen; der var i kulminationsfasen under valgkampen i 1982 og op til fondslovens vedtagelse i 1983 et klart flertal i den svenske befolkning imod fonde, et flertal, der også omfattede mange SAP-vælgere og LO-medlemmer. Kampagnen mod ØD-fondene blev imidlertid også ført massivt. Det skønnes, at svensk erhvervsliv brugte flere ressourcer til denne kampagne end alle borgerlige svenske partier tilsammen i hele valgkampen i 1982, og de førende svenske dagblade levned modstandersynspunkterne megen opmærksomhed. Alt i alt skønnes ØD-spørgsmålet at have forstærket polariseringen mellem venstre og højre i svensk politik og at have skadet SAP og svensk fagbevægelse.

Det er lønmodtagerfondsspørgsmålets virkninger på det svenske politiske klima, Mikael Gilljam har sat sig som mål at undersøge, eller nærmere: det sven-

ske folks reaktioner på og meninger om dette spørgsmål over tiåret 1975-85. Med udgangspunkt i nogle hypoteser udledt af amerikansk valgforskningsteori sætter Gilljam sig for at besvare en række spørgsmål: Hvor udbredt var det svenske folks kendskab til ØD-spørgsmålet? Hvordan var folks opfattelse af indholdet i forslagene, og svarer denne opfattelse til det faktiske indhold? Hvor vigtig opfattede vælgerne, at sagen var? Hvem var for fondsforslagene, og hvem var imod? Hvilken virkning havde modstanderkampagnen og valgkampene? Det er et stort projekt, og Gilljam bygger sine resultater på et omfattende datamateriale fra flere kilder, først og fremmest materiale indsamlet under det store valgforskningsprogram ved Statsvetenskapliga Institutionen i Göteborg. Dette materiale omfatter såvel vælgerundersøgelser i forbindelse med rigsdagsvalgene i 1976, 1979, 1982 og 1985 samt afstemningen om atomkraft i 1980 (hvor der også blev stillet spørgsmål med relation til andre emner) som medieanalyser af TV- og radionyheder, de førende dagblades nyheds- og ledermateriale og partiernes valgmateriale og partiledersagn fra samme perioder. Ud over dette materiale trækker Gilljam på et antal opinionsundersøgelser fra de private svenske analyseinstitutter Svenska institutet för opinionsundersökningar og Institutet för marknadsundersökningar, dog ikke uden forbehold.

Gilljam disponerer sine analyser ved hjælp af en model for, hvad han kalder »den idealtypiske meningsdannelse«, som omfatter otte trin: kendskab, opfattelse af sagens indhold, opfattelse af sagens vigtighed, viden, meningsforekomst, meningsretning, meningsintensitet og handling, dvs. stemmeafgivning. På baggrund af dette finder Gilljam, at der i fondsspørgsmålet har været tale om en højt oplyst vælgerbefolkning, idet op til 90 procent af de adspurgte svenskere tilkendegav kendskab til forslagene, men samtidig må han konstatere, at det i høj grad har været massemedierne, der har styret befolkningens opfattelse af sagens indhold og vigtighed. Denne tilsyneladende banale konstatering bliver alligevel interessant, når man samtidig kan konstatere, at det overvejende billede, medierne gav af sagsindholdet, ikke svarer til det faktiske. Således viser Gilljam, at det lykkedes anti-fondskampagnen, de borgerlige politikere og størstedelen af pressen at postulere og fastholde et billede af lønmodtagerfondene som et revolutionerende, systemforandrende socialistisk forslag, længe efter at medindflydelsestankerne fra det oprindelige Meidner-forslag var pillet ud af fondsforslagene. Ikke overraskende fremhæver Gilljam, at det især er blandt borgerlige vælgere, at fondsforslagene opfattes som vigtige, og mobiliseringen af borgerlige vælgere omkring fondsmodstanden op til valget i 1982 var næsten total. Som bekendt vandt SAP alligevel valget og dannede regering, men det skyldtes, at mange traditionelle socialdemokratiske og kommunistiske vælgere på trods af deres skepsis ikke fandt sagen vigtig nok til, at den kunne influere på deres stemmeafgivning. Gilljam finder blandt denne gruppe vælgere mange, der i fondsspørgsmålet opgiver »ved ikke«, hvilket forfatteren tolker som et udslag af partiloyalitet. På trods af dette mener Gilljam, at fondsspørgsmålet har udgjort en valgmæssig belastning for socialdemokraterne.

Hvad befolkningens faktiske viden om fondsforslagenes konkrete indhold angår, konstaterer Gilljam på baggrund af vælgerundersøgelserne, at størstedelen af

vælgerne intet kendskab havde til de foreslåede fondes indretning, formål og udbredelse, men at de fleste kunne argumentere for deres stillingtagen og kendte til et eller flere partiers positioner. Og han konkluderer: »Kunskapsprofilen sammentaget innebær goda förutsättningar för ett rationellt väljarbeteende (sakfrågeröstning) men knappast för ett självständigt och välgrundat ställningstagande i själva sakfrågan.« (s. 230).

Det samlede resultat af de anvendte opinionsmålinger viser som nævnt, at det svenske folk har haft en overvejende negativ indstilling til lønmodtagerfonde. Kortlagt over tid viser Gilljam, at den største forandring i opinionen i negativ retning indtræffer i 1982, da erhvervslivets anti-fondskampagne rigtig går i gang, og han giver dermed statistisk belæg for påstanden om denne kampagnes effektivitet; men derudover påviser Gilljam ikke overraskende en sammenhæng mellem folks erhverv/fagforeningsmedlemskab og deres stillingtagen til fondsforslagene. Selvom det således er et ofte kompliceret sammenspil af forskellige faktorer, der påvirker menneskers mening om et bestemt politisk spørgsmål, kan Gilljam med belæg i sit materiale konkludere, at der i dette spørgsmål først og fremmest har været tale om en opinionsdannelse »oppefra«. Fondsmodstanderne har draget nytte af »problemformuleringsprivilegiet« ved igennem medier og kampagner at fremhæve, hvad sagen efter deres mening drejede sig om, og har ligeledes kunnet nyde fordelene af det enkle i budskabet om at sige nej til noget stort og samfundsforandrende, hvorimod tilhængerne har været besværet af at skulle forklare hensigter med og virkninger af de forskellige fondsforslag. At fondsspørgsmålet fik den fremtrædende plads i svensk politik og bragte sindene så meget i kog (der var store demonstrationer mod forslaget i Stockholm op til vedtagelsen i 1983), forklarer Gilljam ved »dagsordenfunktionen«: eliteaktørernes og massemediernes høje prioritering af sagen forlener den med stor vigtighed i befolkningens øjne.

Det er solidt politologisk håndværk, Gilljam her præsterer, hvilket nu ikke kan undre, da bogen også er hans doktorafhandling i statsvidenskab ved Göteborgs Universitet. Gilljam håndterer de undertiden store datamængder på fortrinlig vis, og der er mange gode synsvinkler og konklusioner og mange illustrative figurer og tabeller – det er afgjort en oplysende bog af relevans for dem, der interesserer sig for såvel ØD og svensk politik som vælgeranalyser og metode. Imidlertid er det svært at præsentere så mange undersøgelser og beregninger i bogform, og bogen bliver undertiden lidt drøj med en del faktuelle og tekstmæssige gentagelser de enkelte kapitler imellem. Det råder Gilljam dog bod på med et glimrende opsamlingskapitel til sidst, der også rummer forfatterens skøn over ØD-spørgsmålets videre konsekvenser for den svenske politiske scene. Den strenge politologiske neutralitet, som Gilljam opretholder hele analysen igennem, gør såvel de opstillede teser som konklusionerne uangribelige – men indimellem savner jeg den saft og kraft, som et vist mål af engagement ville tilføre fremstillingen.

Niels Dalgaard
Institut for Statskundskab